

FiKiR

FİKİR

#okumakiyidir

İletişim

Sultantepe Mh.,
Cumhuriyet Cd.,
No: 39/1, Fıstıkağacı
İş Merkezi
Üsküdar/İstanbul
editor@fikirktp.com
noktayayin.com

Mağrib'de Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı

Editörler: Ahmet İğdi, Halil İbrahim Erol, Abdulkadir Macit

Yayın No: 10
Tarih Dizisi: 3
ISBN: 978-625-97754-1-8
Sertifika No: 53575
1. Basım, Kasım 2024

Yayın Yönetmeni: Hüseyin Türkan
Yayına Hazırlayan: Elif Yavuz Özdemir
Tasarım: Seyfullah Bayram

© Fikir Kitap

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım,
Yenibosna Merkez Mah. Cemal Ulusoy Cad.
No: 43 Bahçelievler/İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika no: 40675)

Mağrib'de Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı

Editörler

Ahmet İğdi, Halil İbrahim Erol, Abdulkadir Macit

FİKİR

İçindekiler

Önsöz	vii
Giriş	1
Orta Çağ Batı İslam Dünyasında Tarihyazımı <i>Allaoua Amara (Allâve Amâre)</i>	7
Kuzey Afrika'da İbâzî Tarihçiler (9-16. Yüzyıllar) <i>Ahmet İğdi</i>	47
Merînîler Dönemi (1196-1465) Tarih Kaynakları ve Mağrib Tarihçiliğine Katkısı <i>Zehra Gözütok Tamdoğan</i>	113
Hafsîler Dönemi (1228-1574) Kaynakları <i>Esra Keskin Arı</i>	153
Abdülvâdîler Dönemi (1235-1550) Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı <i>İsa Gökgedik</i>	171
Sa'dîler Dönemi (1511-1659) Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı <i>Hakan Temir</i>	207
Kayrevan Yüzyıllara Sâri Tarihini Nasıl Yazdı? Kayrevan Tarihi Kaynakları (4-14/10-20. Yüzyıllar) ve Cûdî'nin Mürîdü'z-Zamân Adlı Eserinin Önemi <i>Mohamed Ali Hbaieb</i>	243

İşgal Dönemi (1830-1962) Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı <i>Ahmet Gedik</i>	275
İşgal Dönemi (1912-1956) Fas Tarihi Kaynakları ve Tarihyazımı <i>Halil Kaya</i>	299
19. Yüzyıldan Günümüze Libya Tarih Yazıcılığı: Tarihçiler ve Eserleri <i>Abdullah Erdem Taş</i>	323
Yazarlar Hakkında	349

Önsöz

İnsanlığın tarihsel birikiminin kaynağını teşkil eden maddi ve manevi unsurlar dünya ve medeniyetler tarihi yazımı bakımından ilmi yetkinlikle ele alınmalıdır. İlmî Etüdler Derneği'nde (İLEM) yürütülen ihtisas çalışmaları bünyesindeki Tarih Çalışmaları Merkezi'nin gerçekleştirdiği dersler, okumalar, atölyeler, yuvarlak masa toplantıları, paneller ve çalıştaylarla amaçlanan bunun ortaya konulması, ilmi çalışmaların ve üretkenliğin arttırılmasıdır. Bu maksatla 2020 yılında "Tarihin Geleceğine Dair" dizi semineri gerçekleştirilmiştir. Bu dizi seminer ile çağdaş dönemde ana medeniyet havzalarında tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin metafiziğini ve anlamını merkeze alarak modern değişim ve gelişmeler ışığında postmodern tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmiştir. Seminerler esnasında şu fark edilmiştir ki çağdaş dönem, geçmişin birikiminden bağımsız anlaşılabilir ve şayet geleceğe yönelik yeni bir inşa süreci işletilmek isteniyorsa geçmişin birikimi ortaya serilmeden bu gerçekleştirilemez. Diğer bir ifadeyle kadim medeniyet havzalarındaki milletlerin şimdiki durumlarının anlaşılması için yakın geçmişlerinin yanı sıra tarihsel köklerine de yönelmek gerekmektedir. Bunun sadece Batı merkezli tarih teorilerinin bakış açısıyla açıklanamayacağı izahtan varestedir. İşte "Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik (MHTT)" projesinin başlatılma sebeplerinden birisi budur.

Bu hususta insanlığın Hicaz'dan Bilâd-ı Şam'a, Irak-ı Acem'den Horasan'a, Mağrib'den Endülüs'e, Sind'den Hind'e, Mâverâünnehir'den Türkistan'a, Anadolu'dan Rumeli'ye pek çok havza üzerinde tarih içerisinde kurduğu muhtelif medeniyetlerin veya bu medeniyet havzaları üzerinde hüküm süren pek çok hanedanlığın gerek kendisinin gerek havzanın gerekse de insanlık tarihinin yazımına farklı yönlerden sunduğu önemli katkılarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu çabalar çerçevesinde ortaya çıkan kaynaklar dönem üzerine çalışan araştırmacılar tarafından bilinmekle birlikte bu havzalara dair çalışma yapmak isteyen ilim insanları tarafından, özellikle alana yeni giren genç tarihçiler ve araştırmacılar için bütünlüklü ve etraflı bir şekilde bilinmemektedir.

Bu durumu dikkate alan MHTT'nin odağında ve hedefinde şu üç husus vardır: İlk olarak ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının kendi dönemi ve sonrası için nasıl bir konum teşkil ettiğinin tartışılmasının yanı sıra metodolojik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze havzada biriken tarih kaynaklarının ve onları ortaya çıkaran tarihçilerin bütünlüklü bir şekilde değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu sayede özellikle İslam medeniyet havzalarının tarihçilik hafızasının gün yüzüne çıkarılması amaçlanmaktadır. İkinci olarak ele alınan havzalarda tarih yazıcılığının ne tür süreçlerden geçerek şekillendiğini ortaya çıkarma gayesi bulunmaktadır. Üçüncü olarak ise ele alınan ana medeniyet havzalarında çağdaş dönemde tarih ilmindeki gelişmeleri, derinleşmeleri, dönüşümleri, genişlemeleri veya farklılaşmaları idrak etmek, tarihin anlamını merkeze alarak modern değişim ve gelişmeler ışığında tarihyazımını ve tarihin geleceğini derinlikli bir şekilde tetkik etmek hedeflenmektedir.

Fark edileceği üzere bu proje ile temelde ana medeniyet havzalarında kaleme alınan tarih kaynaklarının teknik hususiyetleri ile tanıtılması ve geçmişinden günümüze bu havzada biriken tarih kaynaklarının bütünlüklü bir şekilde gösterilmesi ve ele alınan havzada şekillenen tarih yazıcılığının serencamının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda 2020 yılında İran ve Mısır havzası, 2021'de Memlük Entelektüel Tarihi çalışmaları gerçekleştirilmiş, 2022 yılında "Uluslararası Balkan Sempozyumu: Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik III" düzenlenmiştir. Bu projenin ilk kitapları *İran'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Mısır'da Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Balkanlarda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Hint Alt Kıtası'nda Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı*, *Memlük Entelektüel Tarihine Giriş I: Literatür Değerlendirmesi ve Mısır'da Tarihyazımı: Fransız İşgalinden Mehmed Ali Paşa Dönemine* adıyla yayımlanmıştır. Halihazırda da Endülüs,

Maveraünnehir, Bilâd-ı Şam, Dicle-Fırat, Arabistan ve Anadolu havzaları üzerine çalışmalar devam etmektedir.

“Medeniyet Havzalarında Tarih ve Tarihçilik” projesinin beşincisi olan *Mağrib’de Tarih Kaynakları ve Tarihyazımı* isimli elinizde bulunan kitabın temel amacı Müslümanların Mağrib havzası ile hakimiyet kurduğu ilk asırlardan günümüze kadar hanedanları, devletleri ve yerel sultanlıkları takip ederek Mağrib havzasına yönelik öne çıkan tarihi kaynakları ve tarihçileri irdeleyerek “tarihi kaynaklar” açısından Mağrib havzasının bütünlüklü bir resmini ortaya çıkarmaktır. Bu kitap bölgeye yönelik çalışma yapacak araştırmacılara tarihi kaynaklara kolayca ulaşmayı sağlayarak; dönemler arasında tarihi kaynakların, dinamiklerin, perspektiflerin, izleklerin, tarihçilerin ortaklaşan ve farklılaşan temel yapılarının daha kolay açıklanması, irtibatlandırılması, neden-sonuç ilişkisinin kurulması fırsatını sunacaktır. Tüm bu eserler ele alınırken Mağrib havzasına yönelik kaynakların iç ve dış kaynaklar olarak ikiye ayrılması mümkündür. Burada yoğunluklu olarak mevcut dönemin iç kaynakları merkeze alınmıştır.

Fark edileceği üzere bu kitabın bir odağı tarihçiler ve tarih kaynaklarıdır. Zira kaynak konusu tarih disiplininin asli unsurlarından birisidir. Tarihçiler ulaştıkları kaynaklar nispetince geçmişe dayalı bilgiyi ele almış, bu sayede hem meslektaşlarının hem de diğer insanların yani kamuoyunun hizmetine sunmuşlardır. Bu kitap, ülkemizde Mağrib havzasının muhtelif dönemleri ve hanedanlıkları üzerinde çalışmalar yapan tarihçilerin, hangi kaynakları kullandıklarını ve bu kaynakları kullanırken Mağrib havzasına ve geçirdiği dönemlere dair ne gibi bilgilere ulaştıklarını gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu sayede Mağrib havzasına dair en önemli konulardan birisi olan kaynak konusu detaylı bir şekilde tartışma zemini bulmuş olacaktır.

Kitabın diğer odağı ise Mağrib havzasındaki tarihyazımıdır. Bu bağlamda çalışmada İdrîsîler (789-978), Ağlebîler (800-909), Murâbîtlar (1056-1147), Muvahhidler (1130-1269), Merînîler (1196-1465), Hafsîler (1228-1574), Abdülvâdîler (1235-1550), Vattâsîler (1428-1555), Sa’dîler (1511-1659), Osmanlılar (1574-1830), İşgal dönemi (Fransız Himayesi-1881 sonrası) ve modern dönem Cezayir, Tunus, Trablusgarp ve İbâzî Tarih Yazıcılığı başlıklarında Mağrib havzası tarih yazıcılığının doğuşu ve gelişimi, yerel hanedanlıkların hakimiyetlerini tesis etmede tarihi kullanmaları, mümkün olduğunca tarihyazım yaklaşımları ve tartışmaları gibi konular bütünlüklü bir şekilde ele alınmaktadır. Bu konularda Mağrib havzası üzerine çalışan ülkemizdeki akademisyenlerin yanı sıra

özellikle Tunus ve Cezayir'den akademisyenlerin metinlerinin katkısı, kitabı özel bir konuma taşımaktadır.

Başta bölüm yazarı hocalarımız olmak üzere bu eserin vücuda gelmesine katkı veren İLEM'e, Fikir Kitap ve Nokta Yayın Grubu ekibine minnettarız. Ayrıca Dr. Selahattin Polatođlu, Dr. Hüseyin Gökalp, Elif Özdoğan ve Haşem Gözğü'ye çeşitli düzeylerde sundukları katkılardan dolayı teşekkür ediyoruz. Bu kitabın ülkemizde hem Mağrib havzası tarih ve tarihçiliğine dayalı tartışmaları zenginleştirmesini hem de tarihin önemli meselelerinden birisi olan kaynak ve yazım hususunu tarihçi perspektifi ile ele alma imkanını oluşturmasını ümit ediyoruz.

Ahmet İğdi, Halil İbrahim Erol, Abdulkadir Macit

Ekim 2024